

V A S S Z É C S E N Y I

MÚLTIDÉZŐ

2 0 1 1 . M I N D E N S Z E N T E K H A V A

LIPÁRT HAJDANI FÖLDBIRTOKOSAINAK ARCKÉPEI

1383-tól, amikor a Niczky család a birtokában levő Lipárt falut a vasvári Társaskáptalannak ajándékozta, 66 földbirtokost ismerünk név szerint 1945 tavaszáig, amikor is államosították a lipárti káptalanbirtok. (A káptalannak az Árpád-kortól birtokolta a mileki malmot, de mivel ez nem földbirtok volt, csak a Niczky adományozástól számítotam a prépostokat, nagyprépostokat, akik megszemélyesítették a káptalan birtoklását.) Nem egyedülálló jelenség, hogy a földbirtokos nem él a birtokolt területen, Szécseny esetében is gyakran találkozunk vele. Ez a kis írás csak azokat a prépostokat mutatja be, akiknek fennmaradt az arcképe.



Batthyány József (1727-99) 1753-ban 26 évesen került a káptalan élére, és csak 2 évet töltött el itt, ugyanis rögtön utána fényesen ívelt pályája egész az esztergomi prímási szélig. 1756-ban már győri püspökként tartott egyházlátogatást a faluban. 1777-ben ő iktatta be Szily Jánost, Szombathely első püspökét. 1804-ben lett kinevezve nagyprépostnak Nagy József (1753-1810), aki korábban az országgyűléseken képviselte a káptalant, Szily püspök titkára, a szombathelyi szeminárium első rektora volt. 1806-ban az ő javaslatára változtatták magyarra a megyegyűlés nyelvét. 1809 márciusában, a Szécsenyhez tartozó Levár csárdánál a vármegye küldöttei élén ő fogadta a vármegyébe látogató József nádort. Barátja volt Kazinczy Ferencnek, Kisfaludy Sándornak és Virágh Benedeknek. Kisfaludy Sándor neki dedikálta a Tátika című regényét. Bölle András (1762-1843) csak négy évig volt a káptalan élén, 1825-ben I. Ferenc császár szombathelyi püspöknek nevezte ki. 1841-ben már püspökként tett egyházlátogatást a faluban. Bitnicz Lajos (1790-1871) temette el Szécsenyben 1855-ben Ebergényi Benedeket. Előtte József nádor beválasztotta a Tudományos Akadémia alapszabályát megfogalmazó bizottságba, a Tudományos Akadémiának később tagja is lett. 1858-ban nevezték ki a káptalan élére, előtte a szombathelyi gimnázium igazgatója volt. Levelezett Batsányi Jánossal, Kazinczy Ferencsel, Kisfaludy Károllyal, és Toldy Ferencsel. Puli Györgyöt (1825-1901) 1891-ben nevezték ki nagyprépostnak, oroszlánrészt vállalt a lipárti templom 19. század végi felújításában.



Stegmüller Károlyt (1822-1906) 1902 nevezték ki a káptalan élére, előtte egyházmegyei tanfelügyelő volt. Illés Ferencet (1832-1911) 1907-ben nevezték ki nagyprépostnak. A szombathelyi líceum diákjaként részt vett a szabadságharcban. Az idei március 15-i ünnepségen halálának 100. évfordulójára emlékeztünk. 1909-ben a bolgár nemzeti érdemrend középkeresztjével tüntették ki. Horváth Istvánt (1850-1917) 1912-ben nevezték ki nagyprépostnak. István Vilmos püspöknek és Mikes János

püspöknek is általános helynöke volt. 1913-ban zaculmi címzetes püspökké nevezték ki. Koltai Vidos Lajost (1853-1916) 1917-ben nevezték ki a káptalan élére, előtte a szombathelyi szeminárium rektora volt. Tóth József (1863-1936) 1926-ban lett a Székeskáptalan nagyprépostja. 1924-ben jelent meg Emlékezzünk a régiekről címmel a szombathelyi püspökökről frott könyve. 1929-ben próbálta előmozdítani a lipárti iskola tornahelyiséggel való bővítését. Halála után Rogács Ferenc (1880-1961) követte a poszton. Tanára és gyóntatója volt Mindszenty (Phem) Józsefnek. Jézus gyermekkoráról írt könyve ma is forrásértékű. 1945-ben Szombathely bombázásakor Lipártra menekítette ki személyes tárgyait. A nagybirtokrendszer államosításakor a Székeskáptalan 100 holdját Lipárton szeretne volna megtartatni, de ez nem sikerült, így Ő lett Lipárt utolsó földbirtokosa. 1948 júniusában Mindszenty József pécsi segédpüspökké nevezte ki. Mindszenty hercegprímásként ekkor látogatta meg másodszer Kiss József kanonokot Vasszécsenyben. (TCs.)

VASSZÉCSENY MŰEMLÉKEI (4.) Ó-KASTÉLY HÍDJA

Az 1806-os, II. katonai térképen látjuk a híd első ábrázolását, ami azt jelenti, hogy ekkor már itt állt. Az 1784-es, első katonai térkép mindenestre még nem ábrázolja, igaz ez a térkép egyáltalán nem tekinthető pontosnak. Koppány Tibor szerint Festetics József nagyszabású szécsenyi építkezései (1750-52) során készült. Mivel a híd a Schilson féle grandiózus homlokzathoz illő, az is lehet hogy vele együtt épült. (A Schilson építkezésekről nem maradtak meg dokumentumok.) A Smidt múzeumban fellelt Ebergényi levéltár még mindig nincs kutatható állapotban, emiatt a híd építésének időpontját továbbra is csak találgathatjuk. Építészeti stílusa barokk. Funkciója alapján akkor válik fontossá a kastély tulajdonosának, amikor az a Szombathely-kámi postaútról könnyen megközelíthető, ami tehát azt is feltételezi, hogy a kastély mindennap lakott. A Schilson bárók idejéből kevés adat maradt fenn, viszont Festetics József gróf fia, Festetics Pál 6 évig lakott benne. Utána a két Batthyány grófról nincs adat a szécsenyi tartózkodásukkal kapcsolatban. 1784-től az Ebergényiek a 20. század első feléig lakták a kastélyt. Ha csak a katonai térképekre hagyatkoznánk, akkor a hidat akár Ebergényi István is építhette volna, de mivel ő építtette az új kastélyt is, ami pedig már klasszicista stílusú, a híd is klasszicista stílust mutatna. Impozáns barokk stílusa miatt viszont inkább Schilson Mihályt, vagy valóban Festetics Józsefet kell az építetőnek tekintenünk. (TCs. Képek:



A híd a vizesárokkal, fotó a hídról a 20. század első feléből, 1970 körül a kastélyal, 1980 körül, a felújítás előtti állapot.)

RÉGI SZÉCSENYI TÉRKÉPEK

Szécseny esetében azért közlünk több térképet, mert Lipárral, vagy Milekkel ellentétben már a középkorban is kétutcás falu volt, míg azok csak egy-egy utcából álltak. Ugyanakkor az a szándék is vezérelt, hogy olyan térképeket is bemutassunk, amiket előző számunkban nem közöltünk. (Eddig nem jeleztem, ha egy képre külön rákattint valaki, az tetszőleges nagyságban kinagyítható, majd a visszaállító nyíllal eredeti méretbe lép vissza a kép.)



Az első, 1784-es katonai térkép kapcsán már többször utaltunk rá, hogy nem tekinthető teljesen pontosnak. Az 1806-os viszont már pontos. Az 1857-es kateszterterkép nagyon pontos és részletes. Az 1872-es 3. katonai térkép kicsit sematikus, az 1916-os kateszterterkép abszolút pontos, az 1961-es katonai térkép már szinte megegyezik a maival. (TCs.)

HELYI TÖRTÉNELEM (7.) TÖRÖK KOR

1501 júliusában Sitkei Gergely Vasvármegyei alispán vezetésével a vasvári Társaskáptalan vizsgálatot indított Varga György lipárti jobbágy panasza miatt. Varga György előtte költözött Harasztiból Lipártra, és a költözés közben Sósikúti Benedek négy ökrét és egyéb javait visszatartotta. Az ökrökért Varga György Pál nevű emberét visszaküldte, aki Sósikúti Benedek véresre veretett. 1525 januárjában a kapornaki Konvent Báthori István nádornak jelentette, hogy a koltai nemesek a vasvári Társaskáptalan mileki birtokáról elvittek ötvennél több kepét. Az év áprilisában a vasvári Társaskáptalan Kovács Benedek nevű mileki jobbágya Tanába átszökött, kiadatását Fekete Márton tanai bíró megtagadta. 1532 augusztusában a Kőszeg felé haladó török sereg egy része áthaladt a falun. Állítólag a vonulási útvonal mentén 25-30 km szélességben minden falut fölégettek. 1536-ban Szapolyai János megbízásából Enyingi Török Bálint dunántúli kapitányként sorra visszafoglalta a dunántúli várakat a töröktől, Szécsényt és Császtot is valószínű ekkor foglalta el. 1540-ben enyingi Török Bálint Császtton és Szécsényben 8 feles portát birtokolt. Szécsény központtal Császtton, Acsáddal és Köveskúttal együtt a pápai várhoz tartozó uradalmat szervezett.



1541 augusztusában Budán Izabella királyné kérésére Enyingi Török Bálint elkísérte az egy éves János Zsigmondot a szultán sátrába, aki ezután fogságba tartotta, majd Konstantinápolyba vitette. A hír hallatára Szécsényt és Császtot az I. Ferdinánd oldalán álló Kápolnay Ferenc foglalta el. 1544-ben Enyingi Török Bálint feleségének kérésére a pozsonyi országgyűlés visszaállította a korábbi birtokviszonyt. 1546-ban Szécsényt és Császtot vissza is foglalta Martonfalvy Imre, az Enyingi család tisztartója. 1547-ben Szécsény és Császtot zálogbirtokként az Izsákfalvi, Csoron, Dömölky és Chernel családokhoz került. 1549-től Szécsény egyre fontosabbá vált Enyingi Török Ferenc (Török Bálint fia) számára, mivel Pápát egyre másra szorongatta a török. Ebben az évben Szécsényben 26, Császtton 13,5, Lipárton 27 volt az adóegység száma. 1550-ben I Ferdinánd király Mileket a vasvári Társaskáptalannak adományozta. 1552-ben Enyingi Török Ferenc felségül vette Guthi Ország Borbálát, Guthi Ország Kristóf országbíró nővérét. (Négy gyermekük született: Zsuzsanna, Fruzsina, István és Ilona.) 1554-ben Enyingi Török Ferencet kinevezték dunántúli főkapitánynak. Ebben az évben Enyingi Török Ferenc Szécsényben a középkori vízi vár helyén reneszánsz várkastély építésébe kezdett. 1555 novemberétől Martonfalvy Imre átvette az építkezések irányítását. Martonfalvai Imre a szécsényi malmot is megújította ekkor.



1557 márciusában Guthi Ország Borbála lányát, Fruzsínát Kanizsai Orsolyának írt levelében Nádasdy Kristófnak ígérte mátkául. Ebben az évben a szécsényi építkezésre való tekintettel Enyingi Török Ferenc Nádasdy Tamás nádorispántól azt kérte, hogy engedje el szécsényi jobbágyainak a vármegyei fogatállítást. 1559-ben pedig Nádasdy Tamás orvosát, Szegedi Kőrösi Gáspárt kérte, hogy hideglelésben fekvő feleségének küldjön orvosságot. 1566-ban Enyingi Török Ferenc Gyulaffy Lászlóval és Thury Györggyel párviadalra hívta ki Musztafa budai pasát. 1567-ben Enyingi Török Ferenc az ország leggazdagabb földbirtokosa volt. 1570-ben Enyingi Török Ferenc megvásárolta Csehit és Míndszent Polányi Ferencétől és a két falut a szécsényi uradalomhoz csatolta. 1571 januárjában meghalt Enyingi Török Ferenc, ám a gyászév ellenére ebben az évben ment férjhez Zsuzsanna lánya Homonnai Drugeth Istvánhoz. 1576-ban az ifjú Enyingi Török István felségül vette Batthyány Dorotttyát, Batthyány Ferenc nővérét, akivel sokat tartózkodott a szécsényi várkastélyban. 1585 novemberében, nem sokkal halála előtt a szécsényi várkastélyban kezdte írni Martonfalvy Imre Enyingi Török Istvánhoz 60 nyomtatott oldalt kitevő kérelmét, ami az első magyar nyelvű önéletrésznek számít. 1587-ben a lipárti templomnak volt oltárigazgatója, ami azt jelenti, hogy a templomnak volt szárnyasoltára. (9 évvel korábban költözött át vasvárról Szombathelyre a Társaskáptalan, lehet, hogy a vasvári Szűz-Mária templomból költöztette át

az ottani Mária oltárt Lipártra.) 1593-ban enyingi Török István újranošult, elvette a cseh származású Lobkovitz-Poppel Juliannát, batthyány Ferenc feleségének, Lobkovitz-Poppel Évának a testvérét. 1595 júniusában Enyingi Török Ferenc katonái ellen szólalt fel a megyegyűlésen a Vasvár-szombathelyi Társaskáptalan prépostja, Lipárt földbirtokosa Újlaki Lajos. 1599 augusztusában Enyingi Török Ferenc egy szekér élelmet szállított Vasvármegye felszólítására Mátyás főhercegnek a 15 éves háború támogatására. 1600 novemberében Vágon, pestisjárványban meghalt Ládonyi Anna, Milek hajdani birtokosának, Ládonyi Jánosnak a dédunokája, akinek első férje Viczay István, második férje Wathay Ferenc, híres katona-poéta volt. 1601-ben már protestáns lelkésze volt Szécsenynek. 1603-ban a török Szombathelyi külvárosát felégette, a Nádasdyak és a Batthyányiak birtokain 800 falut is felégettek. 1607 júliusában Enyingi Török Ferenc részt vett a Vasvármegyei közgyűlésen. Az év szeptemberében Toros Miklós szécsenyi lakos pert indított szombathelyen Mészáros Miklós ellen, mivel az 1605-ös unyomi ütközet előtt a szécsenyi várkastély mellől egy ökrét elhajtotta. 1608-ban a Vasvár-szombathelyi Társaskáptalan panaszelevelét írt a főhercegnek Nádasdy Tamás ellen, mivel lipárti és kenézi birtokairól jószágokat hajtatott el. 1609 februárjában Szombathelyen Csörge Mihály örökösei pereskedtek az Alsó-és Felső-Császtón lévő erdők miatt. 1611-ben az alsólendvai Gaál János volt Szécseny protestáns lelkésze. 1612-ben a szécsenyi várkastélyban szentelték fel a protestáns Serédi Mihályt. 1613 novemberében Pathay János püspök zsinatot hívott össze Szécsenyben az Úrvacsorai otya használatáról, amin jelen volt többek közt Müller Jakab rohonci és Mumenius Dániel kukméri lelkész is. 1614 áprilisában Enyingi Török István meghívására Szécsenybe jött Szenczi Molnár Albert, Batthyány Ferenc rohonci lelkésze. 1616 januárjában Szombathelyen egy peres ügyben Enyingi Török István három szécsenyi jobbágyát, Dienes Andrást, Soós Lukácsot és Varga Benedeket tanúként hallgatták ki. Az év júliusában Enyingi Török István Gersei Pethő Margitot vette feleségül.



1618 Pünkösd napján meghalt Enyingi Török István. Július 18-án temették el a pápai református templomban. Halálával kihalt az Enyingi Török család dunántúli ága. II. Mátyás parancsára a Vasvár-szombathelyi Társaskáptalan özvegyét, Gersei Pethő Margitot beiktatta a császári, szécsenyi, köveskúti, acsádi és mindszenti birtokokba. 1619-ben Gersei Pethő Margit férjhez ment Telekesi Török Jánoshoz. Az év novemberében Telekesi Török Jánost Vasvármegye országgyűlési követévé választották. 1620 júniusában II. Ferdinánd 5 évre a házaspárnak adományozta Szécsenyt. Ettől az évtől haláláig Telekesi Török János a szécsenyi várkastélyban élte le életét. 1624-ben 25 ezer forint lefizetése ellenében végleges örökösödési joggal megszerezte Szécsenyt Telekesi Török János és felesége. Ekkor építették a várkastélyhoz a kétemeletes nyugati szárnyat, a külső téglafalat, és a nyolcszögletű bástyákat. 1626 márciusában a szécsenyi várkastélyban végrendelkezett Nádasdy László, Gersei Pethő Margit unokaöccse. Előtte három nappal Telekesi Török János vette leltárba az egervári kastély ingóságait, amit aztán Szécsenybe szállíttatott. Az év májusában a házaspár kőszegi telkét Nádasdy László temetési költségeinek cserébe a városnak adományozták. 1628-ban a csepregi zsinaton Szécseny evangélikus lelkésze Mattyus János mellett az evangélikus tanító is részt vett. 1629 márciusában, Bécsben II. Ferdinánd Telekesi Török Jánosnak és gyermekeinek nemesi címet adományozott. 1630-ban az országgyűlés Telekesi Török Jánost beválasztotta a Rába medrének tisztításáért fölállított bizottságba. Ebben az évben Móddi Regini Márton Szécseny evangélikus lelkésze. 1631-ben Kiss Bertalan sárvári evangélikus püspök Szécsenyben avatta föl Dragonics György lelkészt. 1632-ben Telekesi Török János nagyméretű bőrkötéses könyvet ajándékozott a vármegyének, abból a célból, hogy abba feljegyezzék az arra méltó és emlékezetes dolgokat. (TCs. Képek: Az általam talált török rézfüstölő, Enyingi Török címer, Guthi Ország címer, I Ferdinánd ezüstpénz Lipártról, Homonnai Drugeth címer, a szécsenyi Török várkastély elbontott párkánytöredékei az új-kastély parkjában a felújítás előtt, és oszlopai a felújítás után, Batthyányi címer, Wathay címer, Az Úrvacsoráról... nyomtatvány, Szenczi Molnár Albert, Gersei Pethő címer, Telekesi Török címer, Telekesi Török János Vasvármegyének adott bőrkötésű könyve.)

EGY SZOBORÁLLÍTÁS TANULSÁGAI

Az alábbi írás az augusztus 21-i, Boldog II. János Pálról készült film vetítése előtt elmondott rövid beszédem írott változata. 10 helyszínből (9 szécsenyi és egy lipárti) választottunk ki egyet, amit mindenki támogatott, de sajnos később kiderült ez közlekedésbiztonsági szempontból aggályos helyszín volt. Tanácstalanul bolyongtunk új helyszínt keresve, mignem, szinte isteni sugallatra a szobor mai helyét meg nem találtuk. II. János Pál pápa többször nevezte magát a világ plébánosának, így most már a jövőben az Ő személyében a vasszécsenyi plébániának mindig lesz plébánosa. Közvetlen a szoborállítás előtt megegyeztünk a szobor irányában, azonban amikor a daru ráhelyezte a talapzatra a szobrot, az épp a templom felé nézett. Ember tervez - Isten végez, mivel így mindig ráirányítja tekintetünk a templomra. Reményik Sándor verse is a templomra és az iskolára figyelmeztet. Ha teli a templom, az iskola is az, ha üres a templom az iskolai üres, és a bölcsőde is! (TCs).

A következő szám tartalmából: Vasszécseny műemlékei (5) Schilson kastély, Régi kertek - tájkertek, Helyi történelem (8.) Török kor vége - Rákóczi kor,